| ДÆ ХУÆРЗТÆ ДОНМÆ МА КАЛÆ ÆMA ФÆСМОЙНАГ НÆ УОДЗÆHÆ!..

ЦИХИТИ Маирбег (1927-2004) актер, режиссер, Ужржсей аййевждти жскъужлхт архайжг: «Багъжуай кжнун гъжуй, нж фидтжлтжй нин ци культурж байзаджй, уой уеджгтж. Театрдзау сценжбжл гъжуама уина ржстжги тухамжлттж жма цардаржзти сагъжстжй хайгин кжна аджймаги. Айдагъджр уони бон жй историй номжй дзорун, аджми бжлдитж исжнхжст кжнун...»

№43 (822) 2021 анзи 27 ноябрь – геуæргобай мæйæ

Аргъ 1 туман

HOMEPÆH

КЪУБАЛТИ АЛЕКСАНДР. КАДÆ ИН КÆНÆН ÆHOCTÆMÆ..

Иристони уæхæн къум, уæхæн риндзæ нæййес, æма Æфхуæрдти Солæмани фурт Хæсанай æверхъау карни кадæнгæ кæми нæ райгъустæй; нæ хуæнхбæсти, нæ будурти цæргутæй ба, æвæдзи, **жстжниж** разиндзжнжй ужхжн аджймаг, кжци нж фегъ-цесте Хесанай ехсаре, е маде - саударег уосе - Госемай нифс æма уоди фелардзийнади хабæрттæ æма етæ ке ке зæрдитæ нæ фæрресун кодтонца. Уони фанзгай, берета сахуждтж джр разжнгард кодтонца магур адаймаги **жфхужргути** нихмж тохмж.

Еци разагъди каденге аййевадон егъдауей дессаг исфелдиста поэт Къубалти Захари фурт Александр. Æ финст каденге ин зудта, уедта 'й хецен киунугей бакастей Хетегкати Къоста дер.

Иристони дзиллæн хуарз зундгонд адтæнцæ Къубалти Александри иннæ аййевадон уадзимистæ дæр.

Къубалти Александри райгурдбæл 9 октябри исæнхæст жй дæс æма авдинсæй анзи (1871-1944). Уой фæдбæл 4-5 фæрстæбæл кæсетæ зундгонд ирон поэт

зундгонд ирон поэт **Цжрукъати Алек- сандри** (1918-2000) финст **жрмж**г.

ЦИТГИЙНАГ НИН ДÆ, НИЙЙЕРÆГ МАДÆ!..

Цалдер боней фесте, 28 ноябри бабей береггонд цеудзеней, алли адеймаген дер уелдай зердтагон ема хъазар ка 'й, еци берегбон – Мади Бон. Алли адеймаг дер иссердзеней равге уой исцитгин кенунен. Се мадтелте ма цардегас кемен енце, ете се баревдаудзененце се арфитей. Се мадтелте цардегас кемен небал енце, ете ба син се рохс немте иссердзененце, се номеренен инне мадтелти се арфитей феххайгин кендзененце – мади зерде ледераге 'й, ема се рохсаггаг мадтелтеме ци еносон дуйней енце, уор-

дамае дар, аруагаес ни кануй, байгъусдзанаей са еци хуарздзийнади хабар, афсапа ама уоданцойнадзийнадае син уодзанай. Еузагъдаей, Мади Бон ай еугурадамон бараегбон, ама 'й растуодай на еугурдар исбараег канан. На еугуреман дар исуад хуарз ракануни ама растуодай ауодуни равгае. На фидталтае хуматаеги на загъиуонцае: «Мади зардае — царди нивае!...» Ема ацаегайдар уотае ке 'й, уой балвурд райдзастхаессаг гъуддаегутай бавдесан!..

(Мади Бони кадæн æрмæгутæ кæсетæ 8-аг фарсбæл).

АХСГИАГ ФАРСТА

БАЛÆДÆРУЙНАГ ГЪУДДАГ ГЪÆУАМА ЛÆДÆРД УА НÆ ЕУГУРЕМÆН ДÆР!

Ужхжн ихжс цжйбжрцжбжл жнжмжнгж жнхжсткжнуйнаг жй дзиллжн кжржй-кжронмж джр, уой фждбжл дзубанди цуджй нжужг карз нези нихмж гжржнтж жвжруни нисанеужгжй аржзт республикон оперативон штаби жмбурди. Разамунд ин лжвардта Цжгат Иристони Сжргължуужг Сергей Меняйло.

Эпидемиологон уавæр фæстаг рæстæг кæд еуцæйбæрцæдæр фæххуæздæр ей, уеддер ма тессаг ей. Уой фæдбæл æмбурди куд загъд æрцудæй, уотемæй фæстаг цалдæр боней дæргъи фамминкъийдар ай ковидей сейгити нимедзе.Сувæллæнтти 'хсæн фæссæйгæ уни цауте дер фемминкъийдæр æнцæ. Сергей Меняйло æ радзубандий медицинон косæндæнтти разамонгутæн бафæдзахста, цæмæй уæлдай лæмбунæг æргом æздахонцæ амбулаторон уагæй хе дзæбæхгæнæг адæми уавæрмæ.

- Сæхемæ æ хæдзари æхе ка дзæбæх кæнуй, уонæй еунæг адæймаг дæр гъæуама æхе барæ ма байзайа, - загъта Сергей Меняйло. - Бархеуон агъазгæнгутæ гъæуама бæлвурд кæнонцæ, сæйгитæмæ еугур хуастæ дæр бахъæртунцæ, поликлиникити дохтирти рахастдзийнадæй арази ниæ æви нæ, уой.

Æ радзубандий ма уой дæр фегъосун кодта, æма агъазгæнгутæн уæлæнхасæн сим-картитæ ке балхæндзæнæнцæ, хе хуæдтолгæй ка пайда кæнуй, уонæн ба артаг ке радех кæндзæнæнцæ.

Нæуæг хуæцгæ нез парахат кæнуни нихмæ архайди ахсгиаг æй лæдæрунгæнæн куст. Бустæгидæр ба еци куст фæппарахатдæр кæнун гъæуй Геуæргобай бæрæгбони рæстæг. Уой фæдбæл Сергей Меняйло районти разамонгутæн уотæ бафæдзахста:

– Лæдæрун кæнуни куст байхæс кæнетæ бунæттон депутаттæн. Геуæргоба æй нæ рагфидтæлтиккон бæрæгбон, ихалæн ин нæййес, фал æй уотæ исаразун гъæуй, цæмæй адæмæн маци зæран æрхæсса, цæмæй нин аци бæнтти цийнæдзийнадæ, зæрдрохсдзийнадæ æма уодæнцойнæдзийнадæ æрхæсса, цæмæй æй рæсугъдæй рарветæн.

Ужржсей Хецауади Сжрдар Александр НОВАКИ гъудимж гжсгж «Цжгат Иристони социалон-экономикон иржзтжн ци агъазиау мадзжлттж нисангонд жрцуджй, уони фжрци еумжйаг медбжстон продуктти бжрцж исиржздзжнжй, аджми царди уавжртж фжххужзджр уодзжнжнцж, зингж фжффулджр уодзжнжнцж косжн бунжттж...»

Анзи æрдæги размæ Республикæ Цæгат Иристон-Аланий сæргъи æрлæудтæй запаси вице-адмирал Сергей МЕНЯЙ-ЛО. Уой размæ ба адтæй уæрæсейаг Севастополи фиццаг губернатор, уой фæсте фондз анзей дæргъи – Сибири федералон зилди Уæрæсей Федераций Президенти Æнхæстбаргин минæвар.

Цæгат Иристони нæуæг Сæргълæууæг æ кусти бунати куддæр æрлæудтæй, уотæ æ фиццаг хъæппæрестæй еу адтæй, нæ республики социалон-экономикон райрæзти еумæйаг программæ сæрмагондæй исаразун, æма уæд уобæл дзубанди кодта нæ бæсти Президент Владимир ПУТИНИ хæццæ. Аци анзи кæронмæ программæ æ исфедар кæнуни туххæй æвдист æрцæудзæнæй Уæрæсей Хецауадæмæ. Телетайпи Агентади уацхæсгутæ Гуля ЛЕВАНКОВА æма Андрей ЦИЦИНÆН — Сергей Меняйло æрæги ци интервью равардта, уоми радзурдта, циуавæр фарстатæн уодзæнæй ралух кæнæн программи фæрци, цæгаткавказаг нæуæг курорт «Мамисон» кæд исцæттæ уодзæнæй, фиццаг туристти кæд исиуазæг кæндзæнæй, уæдта æ гъудитæ загъта, а фæстаг рæстæг республики ци цаутæ 'рцудæй, уони туххæй.

- Дæ райгурæн бæстæмæ æрæздахтæ берæ æнзти фæсте, фал ами ку нæ адтæ, уæддæр æй ахид бæрæг кодтай. Æма нур республики сæргъи ку 'рлæудтæ, уæд æй ци уавæри æрбаййафтай?
- Севастополи, уæдта Сибири бакосуни фесте меме ци фелтерддзийнаде феззиндтей, е мин агъаз ей, ке зæгъун æй гъæуй, мæ нæуæг кусти бунати дæр. Нæ бæсти еугур субъектти дæр ци фарстатæ бамбурд æй, етæ, зæгъæн ес, æма алли рауæн дæр æнцæ еухузон, айдагъдæр кæмидæр æнцæ фулдæр, кæмидæр ба – минкъийдæр, е аразгæ 'й алли регионæн æ бюджети гæнæнтæй. Лухкæнуйнаг фарстатæ 'нцæ: цæрæнуатон-коммуналон хæдзарадæ, экологи, жнжнездзийнадж гъжуайкжнуйнадж, адæмæн кусти бунæттæ; фагæ нæййес скъолата, равдауандантта ама уота идарддер. Еци фарстатен се еугуремæн дæр цубур рæстæгмæ ралух кæнæн нæййес. Уой хæццæ, алкедæр си кæд ахсгиаг жй, уждджр се 'хсжн ес фиццаградонте, социалон егъдауей цард разме ка кæнуй, уæхæнттæ.

Загъен, келеццаг церенхедзерттæ нæ республики ес берæ. Гъулæггагæн, сæ еугур нæ бахаудтæнцæ программитеме. Уаверен аккаг аргъ цемей искæнон, уой туххæй бабæрæг кодтон еу уæхæн æмдзæрæн. Ци зæгъæн ес? Æ уавæр æй хъæбæр лæгъуз. Фал си адæм уотемей дер церунце. Емдзерентей еуæй-еуетæ кæлæццагбæл нимад не 'рцудæнцæ, æма нур, адæми нæуæг цæрæн бунæттæмæ раййевун æма син сæ квадратон метртæн бафедун, уой нормативон-барадон жуужлтж нж амонунцж. Фал уæддæр уæхæн объекттæн аккаг аргъ искенунен гененте иссерен ес аци фарстабæл дзубанди кодтан Бундорон цалцæги федералон фонди хæццæ дæр æма нæмæ ес пълан, къæпхæнгай æй куд ралух кæнун гъæуй, уой туххæй.

Гъæути уавæр карз æй, фонсæн хезæн бунæттæ ке нæййес, еци фарста. Устур фермерон хæдзарадæ кенæ агрохæдзарадæ искæнунæн гъæунцæ зæнхитæ. Гъæути цæргутæ ба рагæй-æрæгæмæ дæр дарунцæ фонс. Еууæхæни мин адтей фембелд гъеуи цергути хецце, жма мин силгоймжгтжй еу уотж: «Каджр мин кæддæр зæнхæ радех кодта, æма мин жй фжстжмж раттетж фонс хезунæн». Дзубанди цудæй зæнхи сæдæ гектаребæл. Фæрсун æй: «Цал гъоги дæмæ ес?» Æма, дан, дууæ. Дууæ гъогемæн сæдæ гектари зæнхæ? Е куд раст æй? Адеми баледерен ес, фал, фарстате жнжлухгжнгжй, размж цжужн нжййес. Гъжууон хждзарадж абони аржэт **ж**й бæрзонд технологитæбæл. Зæгъæн, фонсæн хуаллаг цæттæ кæнунцæ, нæужг фæрæзнитæй пайда кæнгæй, уой фæрци гъоцитæ æхсир фулдæр кæнунца, са уазабал дар хуарз афтуйуй. **Ема** уонæн ба гъæунцæ хезæн бунæттæ.

Айдагь гъжути нж, фал зжнхи фарста еци карз жй сахари джр. Скъола жма ржвдаужнджнттж Дзжужгигъжуи аразун цжмжй райдждтайанж, уой туххжй зжнхж агурдтан дууж мжйей бжрцж. Уомжн жма нж адтжй фжзужтти еумжйаг райржэти программж – нжужг микрорайон аржэт жрцуджй, социалон инфраструктуржн ба си бунат нж разиндтжй! Нур бал, 500 бунати кжми уодзжнжй, ужхжн скъола исаразунжн зжнхж иссирдтан. Нуртжкж дзубанди цжуй проектбжл.

– Уæлдæр ци программи кой искодтай, гъома, нæ республики социалон-экономикон райрæзти сæрмагонд программæ, уобæл куст нуртæккæ куд

цæуй? Равдесунмæ æма исфедар кæнунмæ цæттæ кæд уодзæнæй?

– Еци программе рахъертдзеней 2022-2024 ензтебел. Æ бундор енцее 2030 анзме республики экономикон райрезти уагевердте. Программен е сейрагдер хай Уересей Хецауадеме бавдесдзинан 26 ноябри. Программи туххей фиццагдер ку дзубанди кодтон, уед Уересей Президент е фарс рахуестей, уой фесте Уересей Хецауади сердар дер. Е ей сермагонд программе, иннети хузен ней. Уоме гесге ибел куст цудей е текке райдайеней.

Программа аразт ай социалон ама экономикон хайттай. Социалон хай баст **ж**й национ проектти мадзжлттж жнхжст кæнуни хæццæ, сæ хæццæ ма нæхе, регионалон программити мадзæлттæ, уæдта, льготитæй пайда ка кæнуй, уонæн агъази мадзæлттæ дæр. Се 'нхæст кæнунма нуриужнга бавналдтан, жма сж еуей туххжй мж фжндуй бжлвурдджр зæгъун. Льготитæй пайда кæнуни барæ кæмæн ес, зæгъæн, берæсувæллонгин бийнонтæ, уонæн аразун райдæдтан цæрæн хæдзæрттæ, уой хæццæ, уотæ – бацо ема си ерцере, аразуйнаг си **жгиридд** р нецибал фжууй. Нжужг анзи сентябрмæ еу мин уæхæн фатери адæмен ратдзинан аци программе гесге.

Мæнæн мæ федар гъуди æй уæхæн: адæмæн сæ цæруни уавæртæ æнцæ хуæздæргæнуйнаг. Кæлæццаг хæдзæрттæй сæ нæуæг цæрæнбунæттæмæ ку раййевæн, уæд син сæ раздæри хæдзари еу метри нихмæ дæттæн еу метр, фал е нæ хуннуй уавæртæ хуæздæр кæнун. Е хуннуй адæмæн сæ цæруни бартæ гъæуай кæнун. Хуæздæр сæ кæнун – е ба амонуй адæймагæн раттун нæуæг арæзтадон домæнтæн дзуапдæттæг нуриккон фатер, æ фæзуат дæр фулдæр куд уа,

уотæ. Уотæ ку уа, уæд программæмæ се 'ргом фулдæр адæм раздахдзæнæй.

Æз дæр цардтæн минкъий миздбæл, алли къапекк нимайун ци 'й, уой хуарз зонун. Фал парахат, нæуæг фатери хецау исун — уæхæн нисан адæймагæн æ размæ ку уа, уæд æ равналæнтæ æма æ гæнæнтæмæ дæр æндæр цæстæй кæсдзæнæй. Программи архайунæн син арæзт æрцудæй зæрдæмæдзæугæ уавæртæ — кредит райсуни фиццаг бафист æй хуæрзминкъий, проценттæ дæр берæ нæ 'нцæ, уомæй уæлдай, сæ еу хай син федуй «Æфснайæнбанк», идарддæр ба син агъаз кæнуй республикæ дæр регионалон бюджети фæрци.

Программи дуккаг хай баст ей экономики хецце. Е амонуй хъалонти ферци бюджети ефтуйегте фулдер кенун, неуег кусти бунетте аразун, кустуетте се къахбел ислеуун кенун ема се гъомус рапарахат кенун. Е ей еугуремей зиндер гъуддаг. Фал не региони уаверте нимайгей, архайдзинан, райрезуни гененте кемен ес, экономики еци къабезте неуегей искосун кенунбел.

- Идардмамгъуди инфраструктурон афстаутта райсуни фанда республика кануй ави на? Кад кануй, уад цайбарца, уадта, циуавар нисантабал харзгонд цаудзананца ахиата?
- Инфраструктуржбжл харзгонд ка 'рцжудзжнжй, еу ужхжн кредитжн 800 миллион сомемжн нуриужнгж аразий дзуапп райстан. Гъжуама 'й бафеджн 15 анземж. Фиццаг цуппар анземжн проценттж федун нж гъжудзжнжй, уой фжсте ба алли анзжн джр жртж проценти. Жхца ракжндзинан еци-еу ист жма сж харз кжндзинан, ахсгиагджр ка уа, ужхжн нисантжбжл жма, куд гъжуа, уотж.

Æфстау æхцатæ ци проекттæн гъæунцæ, уони туххæй бæлвурддæр ку дзорæн, уæд, Дзæуæгигъæуи ци нæуæгарæзт микрорайони кой кодтон уæлдæр, уомæ инженерон хизæгтæ куд бауадзун гъæуй, уой нæ зудтан. Бауадзун ба сæ гъудæй, цæмæй цæрæнуати еу квадратон метри аргъ уа асландæр. Нуртæккæ аци объектæн инфраструктурон кредит – 280 миллион соми райсунбæл – архайуй инвестор.

Аци жхцатж харзгонд кжбжл жрцжудзжнжнцж, ужхжн проекттж ма ес жртж: туристон-рекреацион комплекси аржзтадж хужнхти, фусунуати комплексжн инженерон хизжгти аржзтадж жма бержкъабазгин цжржн комплекс.

Нуртæккæ æнхæст кæнæн цалдæр инвестицион программи. Республики бюджетей себел харзгонд цехи хъебæр минкъий. Хæрзти бæрцæ аразгæ 'й программæн æхецæй, уæдта, инженерон хизæгтæ си ес æви нæ, уомæй. Гæнæн ес, жма инженерон хизжгтж аржэт жрцауонца паддзахади харзай кена инвесторен ехе харзей, мах ин ци уелбарте дæттæн, уони фæрци. Зæгъæн, «Хъазахъаг хутор» жнхжст кжнуй, фжткъу бæлæсти агъазиау рæзæдонæ проект. Алли гъуддаг дер си инвестор исаразта жхе харзжй. Уой фжсте ма ужлжнхасæнæн ракурдта зæнхи 100 гектари, æма ин сæ æнæ аукционæй дууæ къуæремæ радех кодтан. Уой фæрци фæффулдæр кодтан кусти бунæттæ, идарддæр фæнда канунца рази дон уадзуни куст канун дæр – е дæр рагацау хаст адтæй программеме.

- Радзубанди кæнæн промышленностбæл. «Электроцинки» зæнхитæ республики есбони кæд бауодзæнæнцæ, куд сæбæл бафедаудзæнæнцæ республикæ æма заводи хецæуттæ? Ци зианхæссæг хауæццæгтæ си бамбурд æй, етæ æфснайд кæд æма куд цæудзæнæнцæ? Аци фарстатæ ралух кæнунæн гæнæнтæ ес æви нæ?

– Гжнжнтж ес, кжрждзей джр лжджржн. Нуртжккж цжуй организацион процесс. Есбон гъжуама лжвжрд жрцжуа закъонжвжрунади бундорбжл. Завод адтжй хецжн аджймжгути къохи, жма нин жй куд гъжуама балжвар кжнонцж? Æрцудан еумжйаг дзубандимж – есбон республики цжмжй бауа, уой туххжй жй гъжуй балхжнун. Фал циуавжр аргъжй? Уомж гжсгж хжстжгджр ржстжг аргъгонд жрцжудзжнжй еугур есбонжн джр. Зжнхитж жлхжндзинан, есбонжн ци аргъгонд жрцжуа е 'сфинсунмж еци аргъжй.

Заводи зжнхитж разджр бал гъжуй балансбжл исжвжрун, никкждзос сж кжнун, исаразун си рекультиваци. Нж гъудимж гжсгж, заводжй ес испайдагжнжн куд промышленнон фжзуат, еци хузи. Идардджр жркжсдзинан, ци си рауайдзжнжй, уомж. Уодзжнжй си нжужг кустужттж исаразуни гжнжнтж джр, зжгъжн, индустриалон парк, технопарк жма уотж идардджр.

Иннæ ахсгиаг фарста – клинкер. Заводи хецау – Урали хуæнхон-металлургон компаний хæццæ раздæр куд бадзубанди кодтан, уомæ гæсгæ си е ласун райдæдта æма 'й рекультиваци кæнуй.

- Уæрæсей Президент Владимир Путини хæццæ ку фембалдтæ, уæд уе 'хсæн дзубанди рауадæй, дзæгъæллæуд нæмæ ка кæнуй, еци промышленнон кустуæттæ Ростехи агъазæй нæуæгæй искосун кæнунбæл. Циуавæр кустуæттæбæл цæуй дзубанди æма ци хузи ес испайдагæнæн сæ гъомусæй?
- Нуртæккæ архайæн проектбæл, æнгом куст кæнæн Ростехи хæццæ. Етæ бæлвурд æвзарунцæ алли технологи дæр, кустуатæн æ гъомус, æ гæнæнтæ. Цæгат Иристони хъæбæр берæ ес, дзæгъæллæуд кæнунæн æвгъау ка 'й, уæхæн промышленнон фæзуæттæ. Еугур аци фарстатæ нисангонд æнцæ программи дуккаг хай – экономики.

«Электроцинки» хузжн агъазиау промышленнон кустуат неме нуртекке уа – е енеменге гъеуге ней, алкедер ей ледеруй. Ема 'й иснеуег кенуни фенде дер неке кенуй. Фал неме адтей, загъен, завод «Кристалл». Уагъта ерхи, уедта е архайд фекъкъулумпи ей, ема бере рестег кустуат дзегъеллеуд кодта. Нур феззиндтей инвестор – уересейаг компани, косун райдедта, ема 1 февралей, нуриккон экологон доментен дзуапп ка детдзеней, уехен ерхи тайуни куст кенун райдайдзененце.

- Коронавируси фарста ке на тухсун кануй, уахан адаймаг наййес. Тагъд агъази клиникон сайгадони амай разма ци анангъалаги цау арцудай, уой фасте ду байхас кодтай, цамай республики еугур сайгадантти дар авард арцауонца тауаггури станцита. Еци куст нуртакка ци уавари ай, ама кадма пълан канета каронма 'й рахъартун канун?
- Тæнæг тауæггури, уæдта гази хузæн тауæггури станцитæ балхæнунæн æма сæ исæвæрунæн ци гæнæнтæ ес, уони сæ еугурей дæр равзурстан. Республики æртæ сæйгæдонеми тауæггури станцитæ цæмæй исæвæрæн, уой туххæй нин федералон бюджетæй радех кодтонцæ 97 миллион соми. Ци тауæггур дæтдзæнæнцæ, уомæн æ гурахст уотæ

берж кæд нæ уодзæнæй – суткæмæ 1,5-2 тонни, – уæддæр нин сæ фæрци уодзæнæй тауæггур фæстауæрцæ кæнуни гæнæн. Фал уомæй уæлдай ма раздæри хузæн æлхæндзинан тауæггур Краснодари крайи æма Ростови облæсти.

- Ковидæй сæйгити кæми дзæбæх кæнунцæ, Дзæуæгигъæуи уæхæн госпитæлтæй еуеми ци цаутæ адтæй, уонæн бунат гъæуама ма уа.
- Къурцдзæвæни нæ ка бакæна, уæхæн цаутæ нæмæ нæййес, æма, цæмæй идарддæр ма уонцæ, уобæл архайæн. Бустæги æдухст дæр нæ ан, ке зæгъун æй гъæуй, фал тауæггурй гъæуагæ ба не 'ййафæн, ласунцæ нæмæ 'й алли бон дæр.
- Уогæ, ковиди хæццæ баст уавæр Цæгат Иристони нуртæккæ циуавæр æй? Сæйгитæ берæ ес? Вакцинаци куд цæуй?
- Нези парахаттæн аргъгонд ци коэффиценттæмæ гæсгæ цæуй, уонæмæ гæсгæ нæмæ е еу коэффицентæй дæр минкъийдæр æй. Фал нези парахат не 'руадзуни гæрæнтæ нæма есæн, уомæн æма сæйгитæ нурмæ бал кæнунцæ фулдæр. Уой хæццæ, сæйгæдонæмæ ласун ке багъæуй, уæхæн сæйгити нимæдзæ фæмминкъийдæр æй, фал ес хъæбæр уæззау сæйгитæ дæр.

Архайæн, цæмæй тесттæ кæнонца, ганан цайбарца ес, уой барца фулдар адам, нез а райдайани куд исбæрæг уа, уотæ. Нуртæккæ дæр бабæй райстан 30 мин экспресстести, жма сж байуардзинан. Уждта, айдагъ ахурадон косжнджнттжбжл на. Загъжн, кадер аразуй циуавердер дзиллон мадзал, ема име адем цæуй, уæд сæ къохи гъæуама уа справкæ, кенæ ба медæмæ цæугæй син тест исаразун кæндзæнæнцæ. Нуртжккж базармж кенж базарадон устур центрмæ цæмæй бацæуай, уой туххей дин исаразун кендзененце тест. Уомей уелдай, кустдетгутен са разма иствардтан ихас, цамай сахуждта дар тестта алханонца ема са са косгутан аразонца. Скъоладзаути се феллад уадзунме рауагътан раздæр, астæуккаг æма хестæр кълæсти ахурдзаутæ ба къу**жрей кжронмж ахур кжндзжнжнцж** идæрддзæфмæ уагæй. Адæм берæгæйттæй кæми фæуунцæ, уæхæн бунæттæмæ нур бацæуæн нæбал уодзæнæй æнæ QR-кодæй.

Аци мәйә ма нин уодзәнәй зингомау. Уой фәсте ба, мәнмә гесге, уавер феннивебелдер уодзеней, ема сейгите минкъийдер кенун райдайдзәнәнце. Адтей нәме уехен цауте дер, гъулеггаген, ема адем мәнге справките елхедтонце. Фал се базудтан.

Адеми сæ хæдзертти исбадун кенун ей зин гъуддаг. Хурз, ема минкъийгай адем ледерун райдедтонце, вакцине ке 'й незей багъеуай кенуни хуездер ферезне. Раздер вакцине искенунме бонме цудей 100-200 адеймаги, нур ба феууй миней дер фулдер. Мадта неме вакцините дер ес фаге.

- Кæд гæнæн ес, уæд радзубанди кæнæн, туризми къабазæ региони куд парахат кæнуй, уобæл. Ци уавæри æй нуртæккæ сæйраг туристон проект – курорт «Мамисон» æма куд ирæзуй æ инфраструктурæ? Арæзт си ци 'рцудæй, æма, арæзтадон куститæ фиццаг ради кæронмæ рахъæртун кæнунæн фæрæзнитæ фагæ ес æви нæ?

- «Мамисон»-и кой ку кæнæн, уæд мах æрдигæй дæр, инвесторти 'рдигæй. Еугур цæттæгæнæн куститæ дæр си кæронмæ рахъæрдтæнцæ. Газ имæ ци хузи хъæртдзæнæй, е нуриуæнгæ исбæлвурд æй, электрон тухæ, дон кæбæлти цæудзæнæнцæ, уомæ дæр нуртæкки каст цæуй. «Мамисон»-мæ цæуæг надбæл ци тъунел ес, е аци анзи кæронмæ уодзæнæй цæттæ. Гъæугæ ефтонггæрзтæ æлхæнун æма сæ æвæрун райдайдзинан нæуæг анзи. Еумæ райсгæй, къулумпитæ нæййес.

2022 анзи райдайдзæнæнцæ арæзтадон-монтажгæнæн куститæ, жма сж фиццаг хай гъжуама цжттж уа 2023 анзи кæронмæ. Кустити дуккаг хай рахъæртдзæнæй 2023-2025 æнзтæбæл. Архайунмæ цæттæ ка 'й, уæхæн инвестортæ ес, æма сæ еугуремæн дæр куст уодзæнæй. Сæ хъжппжрестжиж син кжсжн жма сæ æвзарæн. Дзубанди цæуй уобæл, æма курортæн гъæуама ya, ка 'й дардзжнжй, разамундджттжг ужхжн компани. Нуртæккæ ба бал уавæр жй уотж: «Цжгат Кавкази курорттж» дзуапп дæттуй, канатæй арæзт ка уодзæнæй, еци нæдтæбæл, инвестор - туристте кеми ербунат кендзенæнцæ, уобæл, мах ба – инфраструктурабал.

Иннæ инвестортæ дæр се 'ргом раздахтонцæ «Мамисон»-мæ, фæззиндтæй сæмæ цæмæдесдзийнадæ аци проектмæ. Цæмæн? Уомæн æма нæмæ 'рцудæнцæ æма сæхе цæститæй фæууидтонцæ, царди рауадзунмæ проекти берæ ке нæбал гъæуй, уой. Еугур инфраструктурæ дæр æй цæттæ. Æппунфæстаг фæндæ кæнæн айдагъ туристти фæлладуагъдæн фадуæттæ исаразун нæ, фал си санаторон-курортон дзæбæхгæнæндонæ исаразун.

- Дзæуæгигъæуи аэропорт идарддæр куд ирæздзæнæй? Хæстæгдæр рæстæги маршруттæ фæффулдæр кæнуни фæндæ ес æви нæ?
- Куддæр нæмæ туристтæ фулдæр цæун райдайа, уотæ фæффулдæр кæндзинан аэромаршруттæ дæр. Рейситæ нæмæ цæмæй фулдæр уа, уой туххæй нуриуæнгæ дæр кæнæнфинансон агъаз, куд федералон æхцати фæрци, уотæ республикон бюджети фæрци дæр. Хуæдтæхгутæн се 'рбадуни æма се 'стæхуни фæзæ 'й хъæбæр хуарз уавæри, аразун райдæдтан вокзали нæуæг бæстихай, аразуй æй, устур фæлтæрддзийнадæ кæмæ ес, уæхæн кустуат «Нова-

Уалдзæги Дзæуæгигъæуи аэропорти фæззиндтæй рейситæ Каирмæ, Сомехмæ, Азербайджанмæ. Фæндæ кæнæн уæзæгтæ ласæг авиатранспорти нимæдзæ фæффулдæр кæнун дæр. Уомæ гæсгæ нæ пълæнтти ес уæзæгти терминал исаразун.

Уогæ, транспорти инфраструктурæ Цæгат Иристони хъæбæр райрæзтæй: ес нæмæ æфсæнвæндаг, автомобилон нæдти хизæг, паддзахадон арæнти сæрти уадзæн пункттæ – еу Уæллаг Зæрæмæги, е æй Хонсар Иристонмæ над, иннæ ба – Ларси, Гурдзистон æма Цæгат Иристони арæнтæбæл. Уæллаг Ларсбæл уæзæгтæласæг транспорт хъæбæр берæ цæуй. Еци машинттæ цæунцæ Туркмæ, Азербайджанмæ, Сомехмæ, Иранмæ. Еу дзурдæй, нæ гæнæнтæ берæ 'нцæ. Пълæнттæ дæр – уотæ.

БАЙГОН КОДТОНЦÆ ДÆЛСТАНЦÆ «АЛАНИ»

Ужржсей Хецауади сжрдари хужджййевжг Александр НОВАК Цжгат Иристонмж иссжугжй, фиццагиджр бабжржг кодта Мжзджги район. Республики Сжргължуужг Сергей МЕНЯЙЛО жма «Россети»-й генералон директор Андрей РЮМИНИ хжццж архайдтонцж джлстанцж «Алани» байгон кжнуни гъуддаги. Кадгин иуазгути хжццж адтжй Ужржсей Федераций экономикон иржзти министри хужджййевжг Сергей НАЗАРОВ джр.

Александр Новак куд загъта, уотемей нуртежке Уересей Хецауаде аразуй Цегат Кавкази ирезти экономикон хузе. «Неуег объекти арезтаде, феххуездер кендзененце адеми цард, регионти гъомус раргом уодзеней. Нисангонд гъуддегуте цемей царди рацеуонце, уой туххей гъеуама электрон инфраструктури ирезтбел байархайен. Абони ци объектте игон кенен, ете, енеменге, исуодзененце сейраг, уони ферци Цегат Кавкази фаге ферезните феззиндзеней. Промышленность ема амалгъонади ирезтбел фебберег уодзененце», – бафеппайдта Александр Новак.

Региони ирæзтæн ахсгиаг объекти арæзтади архайгутæн Сергей Меняйло устур арфæ ракодта. Æ дзубандимæ гæсгæ, е айдагъ Цæгат Иристони энергетикон хизæг нæ фæгъгъомусгиндæр кодта, фал еугур Цæгат Кавкази дæр. «Электрон фæрæзнитæй æнхæст ун махæн ахсгиаг æй, нæ хæдзарадæ модернизаци гъæуагæ æййафуй. Уони афойнадæбæл æнхæст кæнгæй, нæ инвестицион бакаст фæббæллеццагдæр уодзæнæй. «Алани»-йи дæлстанцæ ке байгон æй, е дзорæг æй нæ идарддæри ирæзтбæл», – фæббæрæг кодта республики разамонæг.

Андрей Рюмини дзубандимж гжсгж, джлстанцж «Аланистон» жй бжрзонд технологон объект, ефтонггжрзтж 'нцж ужржсейаг кустужтти уагъд. Джлстанций аржзтаджн багъуджй 15,8 миллиард соми. «Еци фжржзнитж си ке байвардтан, е раст жй, дзубанди цжуй цуппар регионей социалон-экономикон иржзтбжл. Цжруй си 6 миллион аджимагемжй фулджр. Электрон тухж сжмж джтдзинан раззагджр технологитжмж гжсгж», – бафеппайдта Андрей Рюмин.

Джлстанцж фжууингжй, специалисттж бафеппайдтонцж, гъудджгутж нимжцон хузи ке цжунцж, уой. Æдеугур си косуй 10 аджймаги. Стъараполи крайи «Невинномысск»-и джлстанций гьомуси фжрци электрон тухжй бафсаддзжнжнцж Цжгат Иристон, Дагестан, Мжхъжл жма Цжцжни республикитж. Сж фарсмж ци паддзахждтж ес, уорджмж джр жй баджтдзжнжнцж.

Республикæ Цæгат Иристон-Аланий Сæргълæууæги æма хецауади пресс-службæ.

КЪУБАЛТИ АЛЕКСАНДР. КАДÆ ИН КÆНÆН ÆНОСТÆМÆ...

Рестег цеуй, цард размæ уайуй е 'стур надбæл. Еци нади билтæбæл зиннунцæ, нæ адæмæн хуарздзийнадæй ка ци исаразта, уони гъуддæгутæ, хъиамæттæ. Уотæ бæрæг даруй, бæрзонд мæсуги хузæн Къубалти Александри литературон фæллойна дар. Уой поэтика устур, толдзе беласи хузен, леууй царди хонхи фахсбел, е къабæзтæ фæйнердæмæ райтигъта, æ уедæгтæ къæдзæхи фæсхъити арф ниццудæнцæ æма некæци карз думген бакомдзененце уой æ сæрмагонд бунатæй фезмæлун кæнун.

Къубалти Александр райгурдай 1871 анзи Заронд Батахъойгъæуи. Æ фидæ адтæй ахургæнаг. Александр райдайан скъола жма Дзжужгигъжуи гимнази каст фæууни фæсте бацудæй Киеви университетмæ. Уоми каст фæцӕй юридикон факультет 1899 анзи. Революций агъоммае ама æ фæсте дæр куста адвокатæй. Уомей уелдай е гьос хъебер дардта ехсенадон инне куститæмæ дæр – архайдта Терки бæсти хуæнхаг адæми 'хсæн ахурдзийнадæ æма техникон зонундзийнæдтæ парахатгæнæг **жхсжнади.** Александр адтжй хъжбжр ахургонд лжг ж ржстжги. Хуарз зудта айдагъ уруссаг нæ, фал еугур дуйнеуон литературон бунтæ æма традицитæ, финста ирон ема уруссаг евзегтебел дæр айдагъ аййевадон уадзимистæ нæ, фал наукон-æртасæн куститæ дæр, фулдæр лингвистикон фарстатæ æма ирон адæми рагон историбел.

Революций агъоммæ, 1894 анзи, ниффинста кадæнгæ «Æфхæрдты Хæсанæ». Мухур ба 'й никкодта хецен киунугей 1897 анзи; фæстæдæр, 1905 анзи, рауагъта Нарти каденгите емдзæвгитæбæл арæзтæй, уæдта сæ 1906 анзи ниммухур кодта уруссагау – «Герои-нарты»; 1915 анзи хецæн киунугæй фæззиндтей каденге «Хосдзау».

Ниффинста ма « «Хъарæг», «Изæр», «Цагьар». Етæ сæ еугур дæр мухургонд **жрцуджнцж** 1900 анзи еумжйаг жмбурдгонд «Гжлжбу»-йи.

Къубалти Александрæн революций агъомма фадуат набал адтæй æ поэтикон хъауритæ рапарахат кæнунæн: фагæ баст на адтай автор ахуадаг дар уæди доги раззагдæр, сæребареме седег змелди хецце. Е хъжбжрджр лжудтжй еумжйаг демократон идейитæбæл, æма е 'сфæлдистади бон уомæ гæсге фаге исембохун не 'ссей революци жма контрреволюций 'хсжн карз тохи ржстжги. Революций фæууæлахези фæсте ин фадуат фæцæй е 'цæг хъауритæ равдесунæн.

Кадæнгæ «Æфхæрдты Хæсанæ» æй Къубали-фурти исфæлдистади тæккæ зингæдæр уадзимис. Уой нимайун гъæуй ирон аййевади медæгæ литературон циртдзæвæнтæй еуебæл. Амад ӕй адӕмон исфæлдистади бундорбæл. Æ ниффинсуни аййевадон фæрæзнитæ æма мадзæлттæ, æ геройти характертæ **жма с**е фелгонц исниве кенун, ирон нивæфтуд дзубандий аллихузон гæнæнтæ, киунугæкæсæги кена кадангама игьосаги зарда файйагайан фаззеланта æма интонаци - eтæ cæ eyгур дæр æнцæ хецæн æркаст æма равзурсти аккаг. Евгъуд дзаманти Иристони уомай зундгонддар уадзимис зин иссержн адтжй. Бжрагбантти кена жндар ужхан адæмон æмбурдти еци кадæнгæ æнæ райгъусгæ нæ адтæй, Xæсани зарæн нæ адтæй æнæ разарæн! Аци кадæнгæ Хетæгкати Къоста нимадта жхецжн уарзон уадзимисбæл, кæд имæ феппайуйнæгтæ дæр хаста, уæддæр. Æ финстæгутæй еуеми уотæ финсуй, зæгьгæ, Дзæуæгигьæумæ ку бафтуйон, ужд мж размж рацотж **жма мин декламаци кжнетж** Æфхæрдти Хæсани кадæнгæ. Къостай хузжн гениалон поэт ужхжн дзубанди хумæтæг уадзимисæй на запъдзанай!

Еуæй-еу критиктæ бустæги раст нæ равзурстонцæ кадæнги идейæ, æма автори æгæр азунгин кодтонца евгъуд дога, рагон царди доге ема егъдеутте идеализаци кæнунæй, уæлдайдæр ба тогесундзийнадæй. Фал кадæнги медес æй берæ вазуггиндæр. Уоми бафеппайун гъæуй автори протест рагон доги цардиуаги нихмæ. Поэт лæууй рæстдзийнади фарс, ауодуй æфхуæрд адæмбæл, сæ цæститæй сæ кæсун кæнуй мæгури æфхуæргутæмæ æма сæ цæрун кæнуй маст райсунме се 'знегтей. Мулдарти Хъудайнат – бонгин, е рамардта мæгур лæг **Æ**фхæрдти Солæмани, уæдта ин æ бийнойнаг Госæмайæй гъавта фæггириз кæнунмæ, фал е æ къохи нæ бафтудæй. Госæма еци устур маст жма жфхужрд ж зæрдæбæл бадардта. Æ сувæллон Хæсанæ ку рагъомбæл æй, уæд ин радзурдта æцæгдзийнада а фиди маргути туххай. Ама Хасана райста а фида, а мади 'фхуæрд – рамардта Хъудайнати лагай-лагма фембалди. Фал уобæл нæ фæцæй гъуддаг: Хъудайнати муггаг лæборунцæ Хæсанæмæ, марунмæ 'й агорунцæ.

Байеудагъ ей Хесанейей се хæццæ тугъд... Рамардта уонæй цалдæрей, æхуæдæг дæр фæммард æй... Солæмани бийнонти трагеди, уæдта еугур еци бæлæхтæ исаразуни фудгин æй Хъудайнат. Хъудайнати хузæн фудлæгти ба гъомбæл кодта уæдиккон догæ, феодалон-патриархалон цардиуагæ. Финсæг мах лæмбунаг аркасун кодта еци гъуддагма – ама е ай а протест.

Кадæнгæ вазуггин куд æй,

уомæ гæсгæ си игуруй цалдæр

идейи. Уонæй еу æй: зæнхæбæл еу фудракæндæ дæр гъæуама æнæбæрæгæй ма байзайа. Еу инней тæрегъæди бацудæй, уæлдайдæр ба рæстæй, уæд уомæй ихæлуй царди рестдзийнаде, ема цалинма фудгана с афхуард арцауа, уæдмæ еци рæстдзийнадæн æ гакки исбаден неййес. Мулдарти Хъудайнат рамардта Æфхæрдти Солæмани, нецæмæй æй хъор дардта, уотемæй. Еци фудракæндæн нæ адтæй батайæн адæми зунд æма зæрдиуаги, уомæ гæсгæ абони уа, исон уа – æ тæрхон æй **жийафдзжнжй**. **Жма ин аджм сж** фантазий, се ресугъд таурехъти истæрхон кодтонцæ мæлæт. Еци мæлæт адтæй карз: Хъудайнат айдагь Æфхæрдти знаг не 'ссæй, фал ма разиндтей знаг ехе муггагжн джр, уомжн жма уой фуджй мард æрцудæнцæ сæ хуæздæртæ фарастемæй, сауæнгæ ма æ азар басугъта се кевдесардти дæр. Аци рауæн кадæнги философи цæуй идæрдтæбæл æма арф: фудракæндæ еу гъуддагбæл на фазуй, - е ма а фазбал расайуй никки фуддæр бæлæхтæ. Е рамардта æ фиди туххæй цалдæрей – æндæр гæнæн ин нæбал адтæй, ци уавæри бахаудтæй, уома гасга. Ема уотемай аху**жджг джр жнж тжрегьжджй нж** байзадæй, уал адæймаги рамаргей. Уоййадебел рахецен ей æ рохс дуйнейæй æ берæ цæфти азарей. Каденге ей рагон сау дзаман æвдесæг – трагеди, еци трагеди ба райгурдæй феодалонпатриархалон цардиуагæй, æма ин жнж райгуржн джр нж адтжй уæхæн æхсæнади цардарæзти. Уома гаста махан на бон ай ужхжн хатдзжгмж жрцжун: поэт критика кануй евгъуд дога. Хасана хуматаги тогесаг най – е ей рестади туххей мелетме цæуæг: фудгæнæг рамардта рæстуод лæги, фехалдта рæстадæ, ема цемей еци рестаде фестæмæ иснæуæг уа, уой туххæй гъæуама мард æрцæуа фудгæнæг **ж**ху**ж**д**ж**г. Х**ж**сан**ж**й**ж**н ба еци зундрахаст рахесге 'й уедиккон адæми психологи æма дуйнемæ цастингаси уаверей: маст райсун нимадтонца растдзийнада

фестеме е бунати исеверуни феткебел.

Кадæнгæ адæймаги зæрдæ агайуй æ романтикон, æ героикон пафос жма ж лирикон интонацийей. Поэт ей рестбел архайæг хъайтарти фарс – цийнæ кæнуй æ цийнæбæл, хъонц кæнуй æ хъонцбæл, – е уотæ ку нæ уайдæ, уæд æ аййев дзубанди уоййасе хъебер не гьариде адеймагмæ зæрдæ ихалуни уæнгæ. Уæди дзамани цæстæй кæсгæй, идеализацигонд цæунцæ Хæсанæ æма Госæма. Автор кадæнги цаутжмж цийфжнди цжстжй нж кæсуй. Е архайуй, цæмæй фидбилиз минкъийдер ерцеуа, гъавуй æй бауорамунмæ, дзоруй Xæcaни хæццæ, æрветуй æй æ хæдзарæмæ, æ мади размæ: Æфхæрдты Хæсанæ! Æгъгъæд цагъд Мулдарты, Цыппар сæ куы амардтай дæ фыды сау тугмæ,

Дӕ фыды сау тугмӕ, дӕ мады *æфхæрдмæ.*

Дæ хæдзар бацагур: фыдбылыз æмхиц у, -

Фыдбылыз фæзыны хи къахы бынæй.

Фал Хасанан раздахан нæбал адтæй, е – кæдзосзæрдæ, маст æрæгæмæ кæмæ гъардта, уæхæн, фал си еугæр маст бацудей, уедта е тоги фицун ерегемӕ ӕнцадӕй. Никки ма 'й ӕ мади фæдзæхст дæр размæ исхуста: Ма ныууадз Мулдартæн ацы хæрамдзинад! Райс-иу Хъуыдайнатæй саударæг

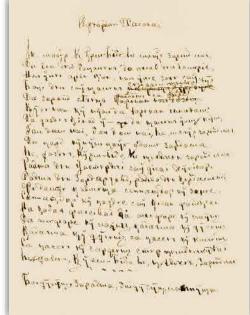
мады 'фхуæрд.

Æма айдагъ уобæл дæр нæ адтæй гъуддаг: знæгтæ æ фæдбæл зилдæнцæ марунвæндæй, æма æхе баримæхсун, фæлледзун æ сæрмæ нæ хаста, уотемей е къохей мердтема бацуданца фарастемай. Уоте райеудагъ ей каденги логикон над жма фæцæй устур

трагедибæл. Къубали-фурт ей десни хузæгæнæг, психолог, алцидæр æвдесуй æхе индивидуалон менеугути хæццæ, æ меддуйне, е 'ндаг бакаст дæр Хæсанæн æй жнжлазж, бжгъатжр, кждзосзæрдæ. Уодигъæдæй – ездон, хебæлхуæцгæ, цардбæллон. Хъудайнат – æдзæсгон, уостити фæдбæл зелæг; кедæр силгоймаг цæмæй æ къохи бафтуйа фæггириз кæнунмæ, уой туххæй ин æ лæги ка рамардта, уæхæн. Фал еци лæгъуз менеугути хецау æгудзæг, æнæнифс, æдух лæг на адтай. Хасани цаф ибал куд исембалдей, уой поэт евдесуй уота:

Фæлæ йæ фæстаг бон æрхæццæ сахъ лæгæн, Уæлгоммæ рахауди тулдз бæласы хуызæн.

Иннæ уæхæн – Мулдарти Къæбутдзæф: е дæр – фудлæг, сосӕггай марæг, стортæ, бæхтæ давæг, æнæуой ба – сæрæн лæг, багъатар уоди хецау; е дар ку фæццæф æй, уæд: Тынг фидар лæг уыди Мулдарты Къæбутдзæф, Иу дзæвгар фæлæууыд æнæ ахаугæйæ,

КЪУБАЛТИ Александри поэма «Æфхардты Хасана»-й къохфинст; Хонсар Иристони драмон театри спектакль «Æфхардты Хасана». Хасани мади роли ТАДТАТИ Фатима, Хасани роли – КУМÆРИТТАТИ Батраз.

жение времення в страним жение в магалим в марам в магалим в мар в мар в магалим в мар в магалим в магали

Стей ныггуыпп ласта цъех уымел кердегыл.

жмбурдгонд Еумæйаг «Гæлæбу»-йи Къубали-фурт ниммухур кодта цалдæр æмд-- «Косер», «Хъарæг», «Изæр», «Цагьар». Сæ еугур дæр финст æнцæ адæмон поэтикон традицитæбæл нæ, фал уруссаг классикон поэзий формитæбæл. Ами дæр автор хуæст **ж**й гуманистон идейит**ж**б**ж**л - раст зæгъгæй, еуцæйбæрцæдер семе хецендзийнаде ес: жнцж абстрактон, поэт тухсуй адæймаги зиндзийнæдтæбæл, фал еци адæймаг фагæ конкретон ней, - циуавер къласей рацудæй, ке фарс лæууæг æй, е бæрæг нæй. Еци идард гуманизм автори позици кæнуй лæмæгъгомау, нæййес имæ, Хæсанæйи кадæнги ци конкретондзийнадæ адтæй, е аци æмдзæвгити.

Поэт уой фесте е 'ргом фулдер ездахта Нарти эпос ембурд кенунме ема 'й емдзевгити уагебел аразта — иронау дер ема уруссагау дер. Аци рауен е уруссаг финстите рауаденце тухгиндер, аййевдер. Æцегаци куст керонме небал рахъертун кодта. Фал уеддер хуарз гъуддаг исаразта уомей, ема базонге кодта Нарти каденгити хецце инне адемти, сауенге енегъене дуйней дер!

Уони тæккæ хуæдфæсте ниммухур кодта балладæ «Нарсаулæбурæг». Ами æвдист цæуй, тухæгæнæги над цубур ке 'й: Нарсау рандæ 'й æргъæуттæ давунмæ æма фæммард æй. Æ уосæ, æ бийнонтæ ибæл гъарæнгæ кæнунцæ. Автор арази нæй уæхæн балцити хæццæ. Еци лæборæн балцитæ дæр игурдæнцæ уæди дзамани цардиуагæй.

1915 анзи ниффинста кадæнгæ «Хосдзау». Ами дæр ес абæреги философи: Хуасдзау рараст ей ергъеутте есунме, цамай Ири уазагбал ахецан цӕсгон искæна, цӕмӕй Ири кизгутта фандурай арцагъдонца æ лæгдзийнади туххæй... Xуасдзау жй тухжгжнжг, е 'мбжлттж рамардтонца касгон гъонгас Бæтьой, æма Хуасдзау æхуæдаг дар фаммард ай. Е адтай фидбилизи над, исæвди над, æгадæ мард... Æма ин киунугæкæсæг тæрхон хæссуй автори хæццæ еумæ

Октябри революций фæуу**жлахези** фжсте Советон цардиуагæ Къубали-фуртæн исаразта исфæлдистадон нæуæг фадуæттæ, хуарз уавæртæ. 1920 анзи ниммухур кодта нæ поэт, раздæр ке ниффинста, еци уадзимис «Æмбазыг» - кадæнгæ рагон хæтæн-балцити сайæн æма мæнгæ гъуддæгутæбæл. Е æй æ фæстаг романтикон кадæнгæ тухжгжнжг стжрти мжнгжкъах героики туххей. Ами авторме разиндтей устур поэтикон культура. Е 'взаги расугъддзийнадæ, æ фæлгонцти æнахур арæзт жма хуаржнти жрттивджй бжрæг даруй нæ литератури. Ами дæр Хæсани кадæнги хузæн тухгиней раберег ей Къубалифурти десниаде. «Æмбазыг»-и ес дессаги поэтикон интуици. Уæхæн интуицийæй хайгин фæуунца айдагъдар ацаг поэтта. Е жй жцжг искурдиаджгинти менеуæг. Дзубанидтæй ин балæдæрунгæнæн æнцонтæй нæййес, жнкъарун жй гъжуй айдагъдæр зæрдæй...

Къубали-фурти балцитæбæл финст поэмитæ нæ литератури сæ гъудити æнæбæрæгдзийнадеме гесге фензуйнаг не 'ссæнцæ сæ еугурдæр, уомæн æма уæхæн балцитæ нæ адемон исфелдистади, уедта на литератури размаецуди неци уоййасе ахедудтонце. Ете не адтæнцæ зари сæйраг, уæдта, æвæдзи, зари аккаг дæр. Царди, историй æцæгдзийнадæ куд амонуй, уома гасга адам зарта кодтонце уонебел не, фал уæхæнттæн сæхе нихмæ ка тох кодта, еци бæгъатæртæбæл.

Къубали-фурт советон доги æ гъос зæрдиагæй æрдардта царди нæуæг фæззиндтитæмæ, нæуæгдзийнæдтæмæ. 1923 анзи газет «Рæстдзинад»-и ниммухур кодта æмдзæвгæ, æ ном хундтæй «Зарæг». Поэт цийнæ кæнуй, хуæнхбæсти ци нæуæг цард æрфедар æй, уобæл. Минкъий фæстæдæр, Октябри революций 10 анзей бæрæгбонмæ, ниффинста æмдзæвгæ, – уоми заруй нæуæг цардиуаги устур уæлахезтæбæл:

Дæс азмæ сарæзтам ныр ног æгъдæуттæ мах...

Дæс азмæ сфидар ныр Советон Цæдис фаг, Æмæ йæм бавналын нæ бауæнддзæн ызнаг!

Поэт активоней бавналдта царди фарстатебел финсунме. Фал ма еуей-еу хатт е гьос радаруй евгьуд доги темитеме, айдагь нур леборег балцити туххей небал, фал финсуй адеми барти сербел, рестдзийнади федбел тохгенгути туххей, феллойнегенег адем се зарти ке искадгин кодтонце, уони туххей.

Уæхæн кадæнгитæ ниффинста дууæ – «Чермен» æма «Зæронд Есæ».

Чермени кадæнги тох цæуй мæгур, жнæзæнхæ, жнæбарæ адæм жма феодалти 'хсæн. Кадæнги сæйраг герой – Чермени – поэт хонуй «сæ федеуæг – бартæн, мæгурæн – гæнах!»

Каденге «Зеронд Есе»-йи дер тох цеуй тухегенег, леборег елдар ема ефхуерд адеми 'хсен. Зеронд лег Есе хъаурей, зундей, нифсей, ездондзийнадей, цъухи дзурдей уелахез кенуй кесгон елдар Сар-Асленбегбел. Есе елдари фессурдта Дигори хуенхтей; е еууендуй ефхуерд адеми феденбел, мегурти беллец царди ке банхест уодзеней, уобел, ема зегъуй: «... зонун: мегуртен се фендон ке небал уодзеней фун!»

Нæ поэт нур дæр, рæстæгей-рестегме, куста историон **жма** фольклорон **жрмжгбжл**, рагон таурæхъти сюжеттæбæл. Æмбурд кодта Нарти эпос идарддер ема се евардта емдзевгити бундорбæл. Айдагь æ куст кæронмæ нæ рахъæртун кодта, мухури дæр си неци рауагъта, кадæнгæ «Фæстаг куывд»-æй фастама. Поэт нур райста **жмдзжвгити** жнджр бжрцбарст, революций размае финст Нарти кадæнгити хæццæ рабаргæй; арфдæрæй æма сæмæ баргиндæрæй хаста æхе поэтикон комиуолæфт, æхе поэтикон къохдзæф сæбæл бæрæг æй.

Æ поэтикон кусти зингæ бунат ахæссунцæ, Æгъузати Иуаней кадæнгæ «Алгъузиани»-й еуæй-еу цаутæбæл, сценитæбæл ци сæрмагонд, оригиналон уадзимистæ ниффинста, етæ: «Алгъуызы куывд», уæдта драмæ «Фæтæг Алгъуызы мæлæт».

Драмæ «Фæтæг Алгъуызы

мæлæт» – уоми сæйраг гъуди **ж**й ужхжн: паддзах цийфжнди гуманистей ехе ку 'вдеса, уеддæр рæстаг некæд уодзæнæй, уомжн жма рагон къласон жхсæнади æ миутæ баст цæунцæ, бонгинти жма цагъарти 'хсжн ци рахастдзийнæдтæ ес, уони бундорбæл. Еци бундор ба паддзах ихалге не кенуй, ема ужд уотемжй ржстдзийнаджн нæййес царди æрфедаргæнæн. Аци гъуддаг лæдæруй Алгъуз жхужджг джр, фал ж бон цардиуаги системæ фехалун нæй, фæндгæ дæр æй нæ кæнуй, æвæдзи, - æма æ мæлæти анхосаг дæр æй уой медæги. Аци раужн, Алгъуз кждджр ке фжййервæзун кодта мæлæтæй, уæхæни – Гамрекъелий – дæлбарæ бакодта æнæгъæнæ бæстæ. Гамрекъелийæй æ адæм хъæбæр гъаст кæнунцæ: æфхуæруй сæ. Уой туххæй ин Алгъуз æxeмедæгæ карз тæрхон искодта, фал има Гамрекъели ахуадаг фæрраздæр æй: æхсæви ин æ гъæуайгæнгути бафунæй кодта цамайдар гъеста санай **жма 'й рамардта фунжйжй.**

Æ мæлæти размæ ey æxcæви тари еунæгæй сагъæс кæнvй Алгъуз æ цард, æ паддзахдзийнадæбæл, нихæй-нихмæ æвæруй хумæтæг лæг æма паддзахи миуте, раст ледеруй паддзахеужги фуддзийнждтж жма ж къох исесунма гъавуй а паддзахеуæгбæл... Е азуми даруй æхе цæрæнбони тугъдтити, маруни ема гъеусугъдтити туххей. «Нæ кæнæн мах мæгури тогæн аргъ», - зæгъуй е, уæдта: «Рæстаде неййес паддзахтеме, ес адæммæ айдагъдæр». Алгъуз **жл**ъетуй хъисм**ж**ти, з**ж**гъуй си уотæ: «Ес махбæл тухæ, æма ни гъазуй е, – куд гъазунца ехбал адæм гъолтæй...» Алгъуз имисуй æ евгъуд бонтæ, хумæтæг адеми 'хсен куд гьомбел кодта, паддзах ку нема иссей, еци дзамантæ:

Сызгъжрин ужд ржстжг,
Куы цардтжн жз нж
хжхбжсты лжппуйж
Жмж нж уыдтжн жз паддзах...
Хуымгжнжг, йе фыййау,
хъжздыг кжнж мжгуыр,
Жмхуызон цин мжнжн мж
фендыл кодтой,
Мж худтыл худгжйж, мж
мастыл та кжугж...

Æмæ цæуын нæхимæ райсом æз...

Аци рауæн Алгъуз æвдист цæуй устур медхъурдохæн, медконфликт хессег адеймагей, устур психологон фæлгонцæй... Зæрдæбæл æрлæууй Шекспири къарол Лири уотехсен будури астæу карз думги гъæбеси... Алгъузи фæлгонц аци ханхæбæл на драматург идарддар ку рахастайдæ, уæд си рауадайдæ устур трагикон хъайтар. Фал Къубалифурт æ рæстæг фулдæр исхарз кодта Гамрекъелий фудмиутæ, фуднисанта жма фандта жвдесунбæл, Алгъузи характери логикон цуд, диалектикон змæлд еуварс фæууадзгæй.

Къубали-фурт ма ниффинста еуцалдæр драмон уадзимиси. Уонæй мах уæнгæ æрхъæрдтæй опереттæ «Хадизæт» æма оперæ «Рæмонаты Хадзымæт»-и либретто.

**

Къубали-фурти исфæлдистади менеугутæй еу æй: æхсаргин мæлæт, уой фæдбæл адæймаги гъигæ, æ уоди рист равдесун. Аци гъуддаги поэт адтæй, бафæнзæн кæмæн нæййес, уæхæн тухгин, арæхстгин.

Цард æма мæлæти сагъæс дæр имæ фулдæр баст æй адæймаги уоди рист, адæймаги эмоцитæ байагайуни уагæбæл, гъома, мæлæтæн æнæрцæугæ нæййес, нæййес си фæййевгъуйæн æма уобæл нæ мæтæ кæнуй, уомæй нæ тæрсуй.

Фал гъулæггаг æй, адæймагмæ ци рæсугъд сæнттæ, сагъæстæ, гъудитæ фæууй, уонæй ке фæццох уй; уæлæбæл царди ин сæ еугурдæр æнхæстгонд ке не 'рцæунцæ, е ибæл æрхæндæгдзийнадæ 'фтауй:

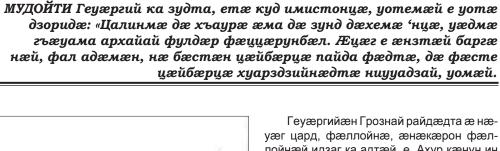
Тыхсын, кæй уадзут сидзæр мæн, Сымах, мæ сæнттæ 'мæ мæ фынтæ.

Рог дардтат-иу сымах

мæ зынтæ Мæ царды уалдзæджы мæнæн.

Къубалти Александр адтæй устур ирон поэт, эмоционалон дзурди дæсни, романтикон комиуолæфт кæмæ адтæй, аййев дзурдæй нивæфтуд фæлгонцтæ аразæг. Е 'сфæлдистадон над зиннуй Æрфæни фæди хузæн.

ЦÆРУКЪАТИ Александр, 1976 анз.

ЖРДЗЖИН ЖИСКОНДИ ХЖЗНАТЖ ХАРАКЕТТЖЙ ЖРГОМ КОДТА...

НОМДЗУД ГЕОЛОГ МУДОЙТИ ЦÆРАЙИ ФУРТ ГЕУÆРГИЙ РАЙГУРДБÆЛ ИСÆНХÆСТÆЙ ÆXCÆЗИНСÆЙ АНЗИ (1901-1991)

БОГАЗТИ Умар ЧЕРЧЕСТИ Геуерги

Æрдзи ес уæхæн къумтæ æма адæймаг деси бафтуйуй – куд æдзæрæг, куд мæгур æй! Уотæ дзоридæ алкедæр Мангышлак фæууингæй дæр, кенæ уой туххæй киунуги бакæсгæй. Цума æрдзæ ести хæрандзийнади туххæй барæй ниммæгур кодта еци зæнхæ, уотæ зиннуй æрдæгсакъадах – нæ си фæууиндзæнæ цъæх кæрдæги халæ, нæ си игъусуй сауæдæнтти сур-сур. Фал мæгур зиннуй айдагъдæр æндегæй бакæсгæй.

– Мангышлакки федæн райдзаст бони хузæн ирд æй, – зæгъуй не 'мбæстон Мудойти Геуæрги. – Еци зæнхæ советон адæмæн ратдзæнæй берæ хæзнатæ, æ нефти æвæрæнтæн кæрон нæййес.

Мудойти Геуæрги Мангышлакки адтæй Казахти АССР-и Наукити академий комплексон экспедиций сæргълæууæг. Фæлтæрдгун разамонæг, æрдзæй искурдиадæгин – уæхæн адæймагæй зонунцæ не 'мбæстаги Казахстани.

Ка нæ фегъуста махмæ Карагандай жвзалуй бассейни кой! Æнæ Карагандай жвзалуйжй нæ адтайдæ Урали металлургийи ирæзт. Урали устур металлургон заводтæ аразун ку райдæдтонцæ, уæд советон адæми размæ адтæй ихæс æвæрд – артаги базæ. Еци дзамани Уралмæ тæккæ хæстæгдæр бассейнбæл нимадтонцæ Кузбасс. Фал Кузбассæй Урали заводтæмæ æвзалу ласун адтæй зин æма хъазар

Æма 1930 анзи фæззиндтæй уæхæн адæймаг, уотæ ка загъта: ес æвзалу Карагандай, уомæн æ бон æй берæ æнзти дæргъи Урал хуæрзгъæдæ артагæй æфсадун: е 'взалуй æвæрæнтæ 'нцæ 1300

квадратон километри. Еци адæймаг адтæй Мудойти Геуæрги.

Геуæрги райгурдæй Дигорай. Æ фидæ Цæрай адтæй карз адæймаг, æма æ фурти дæр уотæ ахур кодта – фæлмæн, рæвдауæн дзубандий бæсти си агурдта царди зиндзийнæдтæн фæразон ун – уадзæ е ба си лæг рауайа! Фал æ фиди фидæ ба адтæй дессаги фæлмæнзæрди хецау, биццеуи æнæ рæвдудæй некæд ниууагъта.

Геуæрги зæронд Гугабæл уотæ исахур æй, æма е 'мбæлтти хæццæ гъазуни бæсти, æ рæстæг фулдæр æрветидæ æ бабай хæццæ. Биццеу ахид цудæй зæронди хæццæ хуæнхбæстæмæ: Гугайæн æ лæдзæг æ къохи, уотемæй æнцонтæй исхезидæ бæрзонд рауæнмæ, биццеу дæрси фæстегæй нæ изайидæ.

Заронд лаг а цаста радарида расугъд хуанхта ама фазтабал, а цасгонбал фаззиннида цийни ангас ама игъалдзагай биццеуан дзурдта:

– Кæсай, мæ хори тунæ, куд рæсугъд æй нæ Иристон!.. Нæ фидтæлти зæнхæ... Етæ 'й уарзтонцæ... Æма сæ уарзондзийнадæ махæн дæр бафæдзахстонцæ.

Фæстагмæ зæронди цæстити фæззиндтæй карздзийнадæ, æвæдзи, æ зæрдæбæл æрбалæудтæнцæ е 'ригон бонтæ, фæдесмæ æ бæхбæл саргъ ку багæлдзидæ æма хуæцæнгарз куд иста, еци рæстæг.

- Берæ бæлæхтæ бавзурстонцæ ирон адæм, - арф ниууолæфтæй Гуга. - Берæ тог никкалдæй сæ сæребарæдзийнадæ æма хуæдбарæдзийнади сæрбæлтау... Уонæн иронхгæнæн нæййес... - Зæронд æхе къæдзæхи дорбæл уæззау æруагъта æма биццеуи æхемæ æрбалхъивта. - Райгурæн зæнхæ уарзун гъæуй, æнæ уомæй цард нæййес. Ку ислæг уай, уæд

де ахур кенунме рарветдзинан. Ку исахур кенай, уедта адемен агъаз кене...

Зæронд Гуга, æхуæдæг æнахургонд уогæй, бæлдтæй, цæмæй æ кæстæртæ дохтири дæсниадæ райсонцæ æма адæми дзæбæх кæнонцæ. Уомæ дохтир адтæй устур æвæрди. Сахатгай бадидæ минкъий Геуæргий фарсмæ æма кастæй биццеу сабургай дамугъатæ куд финсуй, уомæ. Цума цæбæл гъудитæ кодта уæд? Ка 'й зонуй, æ дзамани уомæн ахури фадуат ке нæ адтæй, уобæл. Ка 'й зонуй, æ рази ци биццеу финста гæгъæдибæл, уой уидта кæсæнцæстити дохтирæй. Еу дзамани сæ гъæумæ уæхæн дохтир æрбацудæй...

Фæцæй Геуæрги гъæууон скъола каст. Æма зæронд Гуга загъта æ фурт Цæрайæн:

 — Æз фегъустон, горæти, дан, устур скъола ес. Лæхъуæни уордæмæ фæлласун гъæуй. Уадзæ е ба исахур кæна.

Цæрай неци загъта. Фал цалдæр боней фæсте мадæ æ цæстисуг калгæ биццеуæн дзурдта:

– Фудаг ма кæнæ, мæ бæдолæ, дæхе
 гъæуай кæнæ...

Зӕрондӕн е зин адтӕй ӕма имӕ

дзоруй:

— Силгоймагæн æ кæун алкæд æ хъури бадуй, айдагъ дæр ин рæуонæ уæд. Мæрдтæмæ нæ цæуй, ахурмæ 'й æрветæн, цийнæ кæнæ...

Фал магури фандита ками растма канунца: скъолай хецау аргом ананварсонай худтай Царайбал:

Цæмæн гъæуй дæ фурти ахур кæнун? Æ къохтæ, æ къæхтæ федар ку уонцæ, уæд си хумæгæнæг рауайдзæнæй...

Нæ бахаудтæй Дзæуæгигъæуи скъоламæ, æма 'й уæд фæлласта Грознамæ. Геуæргийæн Грознай райдæдта æ нæуæг цард, фæллойнæ, æнæкæрон фæллойнæй идзаг ка адтæй, е. Ахур кæнун ин зин адтæй — цанæбæрæг зудта уруссаг æвзаг дæр. Фал æ нифс некæд басастæй. Биццеу ахуради адтæй æновуд, цæмæдес. Берæ уарзта киунугæ, æма имæ алли киунуги бакаст дæр кастæй æнæкæрон дессæгти дуйне, уотæ имæ кастæй, цума æ хъаурæ фæффулдæр æй, æ нифсбæл нифс никкидæр бафтудæй.

Каникулти Геуæрги сæхемæ ку 'рцудæй, уæд æй зæронд Гуга хийнæ фарст бакодта:

– Ахур фæдтæ?

Геуæрги зæронди гъæбесмæ æxe багæлста:

_ Нэмэ

Æма уæд Гуга дæр рæвдаугæ исдзурдта:

 Тæрсгæ ма кæнæ, мæ биццеу, ахур кæнун дортæ хæссун нæй. Дортæ хæссунæй адæймаг губур кæнуй, ахурдзийнадæй ба ибæл базуртæ зайуй. Кæсæ киунугутæ æма устур лæг исуодзæнæ...

Ка 'й зонуй, берæ исахур кæнун нæ бафтудайдæ Геуæргий къохи, фæллойнæгæнгути цæуæтæн институтмæ надбæл берæ цæлхдортæ æвæрд адтæй фиццаг дзаманти. Фал уæди царди æгъдæуттæбæл арази нæбал кодтонцæ адæм, уотæ дæр син берæ бафæразтонцæ. Æма 1917 анзи Уæрæсей уад исистадæй. Бахъæрдтæй Иристонмæ дæр еци уад æма фæллойнæгæнæг ирон адæймаг æ бартæ райсуни надбæл ниллæудтæй.

Цæрай Геуæргий æрласта сæхемæ: æзмæнст дзамани ма ахурбæл ка адтæй. Биццеу лæдæрдтæй: адæм исистадæнцæ сæребарæ царди сæрбæлтау.

 Ехх, мæ бæдолæ, фиццаги хъаурæ ма мæмæ ку уидæ, – дзурдта зæронд Гуга, – уæд æз дæр мæ бæхбæл бæргæ рабадинæ, бæргæ исласинæ мæ хъæма!..

– Нæ дууемæн дæр нæ фæррæстмæ 'й нæ гъуддаг – æз æгæр раги базæронд дæн, ду ба нурма æгæр æригон дæ, – æ сæр батилдта Гуга.

– Сослæнбеги хузæн бæхбæл партизанти разæй тæхæ! – иссугъдæй æнахур арт Геуæргий цæстити: Тауасити Сослæнбег, партизанти бæгъатæр командир исунмæ уæд ка нæ бæлдтæй!

 — Æз дæ гъæуама фæууинон бæгъатæрæй бæхбæл бадгæй! – æрхуаста лæхъуæни усхъæ Гуга.

Фал уой фæууинун æ къохи нæ бафтудæй. Гъæумæ æмпурстонцæ Шкурой æфсæдтæ. Цæргутæ лигъдæнцæ гъæдæмæ. Гуга нæ бакумдта:

– Æз берæ фæццардтæн æма мæхе нæбал римæхсун. Гъæуама æзнаги хæццæ лæгæй-лæгмæ исæмбæлон. Сумах Хуцауи иуазæг уотæ...

Шкурой æфсæдтæ гъæумæ ку 'рбалæбурдтонцæ, уæд ма си цæргутæй ка байзадæй, уони тардтонцæ итигъд будурмæ. Фал син Гуга нæ бакумдта:

– Сумах гъæддаг сирдтæ айтæ, уæ бон æй мæн рамарун, фал уæ мæхецæй гириз кæнун нæ бауадздзæнæн – уæддæр уе 'сæфти бон æрхъæрдтæй...

Гуга фæммард æй бæгъатæрæй.

Рестег цудей. Адем райстонце, фидей-фуртме цеме белдтенце, еци серебаре цард, зенхе, скъолате... Геуерги исфенде кодта е ахур идарддер рахъертун кенунме... Дзурдтонце ин: нурма зин рестег ей, аллихузон незте, стонг дзаман. Фал биццеу некеме игъуста. Бацудей гъеусовети сердарме.

- Гæгъæди мин радтæ?
- Кумæ, Мудой-фурт?
- Устур горæтмæ ахур кæнунмæ цæун. Мæ асæмæ мин ма кæсæ.

Совети сæрдар гæгъæди ниффинста æма имæ 'й равардта:

– Е дин гæгъæди. Æцæг игъосис –

лæгъуз ку ахур кæнай, уæд нæ фæхходуйнаг кæндзæнæ. Фæстæмæ уотемæй ку раздæхай, уæд ма рагъаст кæнæ.

Гъе ужхжн нистаужнти хжццж ранда 'й Геуарги Дзауастигъасума. Ана а гъжубжстж на фахходуйнаг кодта: кад ин цийфæнди зин адтæй, уæддæр æxeбæл нæ аурста. Ахургæнгутæ уидтонцæ зæрдæргъæвд æма фæллойнæуарзагæ лæхъуæни. Æма 'й 1922 анзи рарвистонцæ Петроградмæ.

...Фæтæн Невай проспект... Гъæунги фейне фарси берзонд ресугъд хедзæрттæ. Гъæунги фæццæуй ниллæггомау биццеу жнахур хъжппжлти. Цуджй сабургай, кастей устур донме, устур хедзæрттæмæ. Цæугæ цæун ескæбæл дæр жхе искъужридж, фал имж етж гъаргж дæр нæ кодтонцæ.

Не 'ргъуди кодта, нур цæйбæрцæдæр рестег е фесте ци студент цудей, уой дæр. Геуæрги еу устур хæдзари дуармæ фæккомкоммæ 'й скульптурæмæ. Хæстæгдæр имæ бацудæй æма берæ фæккастей, хедзаре е усхъитебел кемен лæудтæй, еци уæйугмæ. Биццеу æрлæудтей текке гулфен рауен ема 'й адем **жсхуститж** кодтонцж. Еуужхжни размж еу къахдзеф ракодта ема кедер реубел жхе искъужрдта. Геужрги фжстжмж фæккастæй. Æ рази лæудтæй бæрзонд студент, кастей име ема е медбилти худтæй.

- Ка дæ? бафарста 'й æнæзонгæ.
- Æз Мудойтæй дæн... Ду ба ка дæ? - Геуæрги æрæгиау рагъуди кодта, æнæзонгæ студент æй иронау ке бафарста æма ин æхуæдæг дæр иронау дзуапп ке равардта, уобæл.
- Борухъати Рамазан адтæн, худтæй студент, – æма мин æхцæуæн æй, ме 'мбæстагбæл ке исæмбалдтæн, е.

Рамазан Геуæргий æ хъури никкодта. Уота райдаедта Мудойти Геуарги **жма Борухъати Аслжнбеги фурт Рамаза**ни лимæндзийнадæ. Нур фондз æма дууинсей анзей берце цеунце ферсейфæрстæмæ алке æхе надбæл, фал еу нисанма – ардзи тухтабал фазууалахез унмае жма ин ж хжзнатж аджми пайдайæн раргом кæнунмæ. Дууемæй дæр иссæнцæ устур ахургæндтæ, иссæнцæ нæ бæсти зундгонд геологтæ, паддзахадон премий лауреаттæ. Хуæнхон Институти ирон студенттæ Борухъати Рамазан, Гокъоти Александр, Бутати Харитъон, Мудойти Геуæрги, Таботи Соломон æма Дзæрæхохти Гагудз лимæнæй цардæнцæ еу æмдзæрæни. Еумæ цæттæ кодтонцæ сехе фелварентеме, еуме ервистонца са уапъда растаг, еума цуданца

Фал зинте не басастонце биццеути хъаура, са нифс. На, фал ма федардар кодтонца, никки фулдар сахецай агурдтонце ахури гъуддаги. Геуерги фензуйнаг адтæй сæ еугуремæн дæр – е, ахургæнаег ци киунугута амудта, айдагъ уони на кастæй, фал ма берæ рæстæг æрвиста киунугæдони, æмдзæрæнмæ дæр ма æрбахессиде гъебесидзаг киунугуте.

цæрæн адтæй, уæд институти адтæй сту-

дентти фæллойнадон артельтæ

Еухатт Геуæргийæн æ бон не 'ссæй ахургæнæги фарстайæн дзуапп раттун.

– Рагон грекъаг æвзаг ку зонисæ, уæд да бон уида жнцонай дзуапп раттун, **жхеним** дзоржгау загъта ахургжнжг.

Еци изæр Геуæрги æмдзæрæнмæ æрбахаста никки фулдæр киунугутæ. Дзæрæхохти Гагудз æй ку фæууидта, уæд ниддес кодта:

– Уруссаг æвзагбæл ку нæ 'нцæ, уæд си ци кæнис?

Геуæрги гъуддагхузæй дзуапп равардта:

- Кæсдзæнæн сæ...

- Кæци æвзагбæл? нæбал æй уагъ-
  - Рагон грекъагбæл...
  - Æма 'й ку нæ зонис!
- Базондзæнæн æй, загъта Геуæрги. Æма æцæгæйдæр, базудта биццеу рагон грекъаг æвзагбæл, сауæнгæ ма дзорун дæр

Уæлдай лæмбунæгдæр ахур кодта æма зудта геологи. Æ ахургæнæг Дмитрий Василийи фурт Наливкин - ССР Цæдеси Наукити академий федæни академик алкæд арази адтæй Геуæргий зонундзийнæдтæй æма ин еухатт гъазæнхузи

– Еу семестр ма ку рацæуа, биццеу, уæд ма дæ цæбæл ахур кæндзинан – алцидæр зондзæнæ..

Геуæрги бæлдтæй тагъддæр æ зонундзийнæдтæ гъуддаги равдесунмæ, фал тарстей, ку не исарехса, уомей.

- Къæбинети бадгæй нецæмæй тухсун, - дзурдта æ сосæгдзийнæдтæ е 'мбалæн, - нæуæг игурæнтæ куд агорун гъæуй, уой зонун, уæдта кæми, уой дæр, ранимайдзæнæн дин сæ менеугутæ, фал будури, хуæнхти куд уодзæнæн, уой мæ зунд на ахассуй...

Ма тухсæ, рагацау дæхе ма тæрсун кæнæ, нæ фæррæдуйдзæнæ, – зæрдитæ ин æвардта Рамазан. – Æз дæр тарстæн, фал гъуддаги ку бацудтæн, уæд куст мæ зæрдæмæ уотæ фæццудæй, æма мæ раздæри тарстæй нецибал байзадæй...

Æрбалæудтæнцæ фиццаг практики бæнттæ. Геуæргий хъæбæр фæндадтæй, æ райгурæн Кавказмæ 'й ку рарвистайуонцае, е. Фал а гъуддаг на рауадай ама ин ужд Рамазан фжййагъаз кодта Донбасма ранда унма.

Фиццаг практики студентти уойбæрце устур гъуддегуте не фезуй. Цеуй геологи хæццæ, æ къохи дзæбокæ. Геолог ахид æрлæууй æма цубурæй радзоруй:

Къæрт си расæттæ.

Студент къждзжхдоржй къжрт расæттуй, гæгъæди ибæл банихасуй цубур финстити хæццæ, дзæкъоли 'й исæвæруй æма бабæй геологи хæццæ фæрраст уй. Уота бонай-бонма, къуарейай-къуарема. Æндегай бакасгай – нецаййаг куст, берж студенттж 'й жнждзоргжй фжккжнунца. Ема уобал са практика фаууй. Фал Геуæргийæн уæхæн уодигъæдæ нæййес. Е æ разамонæг Сергей Сергейи фурт Смирнови (нуртæккæ академик æй) фарстати буни фæккæнидæ. Ахургæнæг бере уарзта, цемедес биццеуи ема ин е зонундзийнæдтæ не 'вгъау кодта. Практики кæронмæ Геуæрги æ разамонæги æнæ еу дзурджй джр лжджрун байдждта.

Инна анз практики разма Смирнови фæндæмæ гæсгæ ахургæнæг Н.Г. Кассин Геуæргимæ æхемæ фæдздзурдта:

- Æвæдзи дæу Кавказмæ цæун фæн-
- Хъжбжр мж фжндуй, бацийнж кодта Геуæрги.

Николай Григорийи фурт æ сæр æру-

- агъта: Мадта, ӕвӕдзи, мӕ гъуддагӕй неци уайуй.
  - Æма дæ ци фæндадтæй?
- Мæ зæрди адтæй дæу Борухъайфуртма хастагдар рарветун - Казахстанмæ. Агъазгæнæг, коллектор мæ гъæуй... На да фандуй?
- Фæндуй! æвеппайди исарази 'й Геуæрги

Æма 1927 анзи Мудойти Геуæрги базонга 'й Казахстани хасциа. Еци практикæ ин хъæбæр фæййагьаз æй. Разамонаг ин адтай фалтардгун ахурганаг, цӕстуарзон адӕймаг Николай Кассин. Кассин фиццаг бонай фастама Геуаргий жхемж жрбахжстжг кодта.

Кассин геологи берæ уарзта æма æхе хузжн ка адтжй, уонжн ж уод джр не 'вгъау кодта. Кæд ескæмæй уотæ зæгъæн ес – амжн жнж геологийжй фжццжржн нæййес, уæд фиццагдæр Кассинæй.

Кассинæн е 'ригон агъазгæнæг æ зæрдама цудай. Алци ка зудта, ахецай арази ка адтей, уехени каст не кодта. Николай Григорийи фурти зæрдæмæ цудæй, биццеу минкъий менеугутама гасга дар æрдзæ «кæсун» куд зудта, æ сосæгдзийнæдтæ ин куд бæрæг кодта, уомæй...

Коллектор гъæуама ци район сгара, уомæн исараза геологон картæ. Геуæрги ци фиццаг картæ искодта, уомæ Кассин ку 'ркастæй, уæд æгириддæр неци загъта. Æ хæццæ ка адтæй, еци студенттæ куд дзурдтонца, уотемай, ахурганаг ке неци исдзурдта, е адтæй аразий дзуапп.

Еухатт Николай Григорийи фурт æригон коллектори архайдма ламбунаг фæккастæй æма æхенимæр рагъуди кодта: «Арф кæсуй алли гъуддагмæ. Хуарз геолог си рауайдзæнæй».

На фаррадудай фалтардгун ахур-

Иннæ анз дæр бабæй Геуæрги коллекторей адтей Кассинме, фал ертиккаг анз Кассин загъта. цемей Мудой-фуртæн байхæс кæнонцæ сæрмагонд парти. Геуæргий иснисан кодтонцæ прорабæй, партий разамонеги барте ин радтете, уотемей. Ема е фиццаг фелварен рауадей хъебер хуарз.

Еци экспедиций хабæрттæ æ зæрдæбæл ку 'рбалæуунцæ, уæд нур дæр ма жнж нихходгж нж фжллжууй. Къуари адтæй фондз адæймаги, цуппар бæхи æма бричкæ. Гъæуама еци къуар исбæрæг кодтайдæ, Карагандай райони æвзалуй æвæрæнтæн ци федæн ес, уой. Уæлдæр куд загътан, уотемæй еци æвæрæнтæн уæд устур ахедундзийнадæ адтæй æригон Советон бæсти промышленности ирæзти гъуддаги.

Къуар бричкæбæл рараст æй Карагандамæ. Уæд уогæ Караганда нæма адтей. Енекерон будури леудтей дууеуæладзугон дорин хæдзарæ æма сарай. уонай еужндас километри идарддар ба минкъий гъæу – Большая Михайловка, **ждеугуржй** си **жртж** гъжунги.

Уæд Геуæргийæн, ке зæгъун æй гъæуй, æ гъудий дæр нæ адтæй, уой «фудей» уордеме тагъд рестеги бере адæм ке 'рцæудзæнæнцæ æма си устур горат, шахтерти горат, ке исуодзанай. Уоми адтей цалдер ердегкалд шахти, англисæгтæй ка байзадæй, уæхæнттæ.

Центрон Казахстани æвзалу ке ес, е зундгонд адтей евгъуд еноси керони дер. Æрбахъердтей семе сауенге фесарейнаг капитал дер. Искъахтонце цалдер шахти ема евзалу ластонце бæхтæбæл æма галтæбæл. Фал уæди дзамани специалисттæ дзурдтонцæ, зæгъгæ, Казахстани æвзалу минкъий ес **жма ибжл цийфжнди берж хжрэтж ку** бакæнайтæ, уæддæр неци пайда ратдзæ-

Инсейеймаг еци районме æ гъос æрдардта профессор Александр Александри фурт Ганеев жма исбжржг кодта, зæгъгæ, æвзалуй æвæрæнти бæрца ей 300 квадратон километри. Уомей специалистти зæрдæ барохс æй. Æ бакосжггаг цжйбжрцжбжл ислжудзжнжй, уой ку банимадтонца, уад баладардтæнцæ, æ коййи аргъ дæр ке нæй.

Раст, гъеуæд арвнæрæгау райгъустей еригон геолог Мудойти Геуергий федар загъд: Карагандай æвзалуй æвæрæнтæ 'нцæ берæ фулдæр, 1300 квадратон километри жй, кокс кжмжй рацжудзæнæй, уæхæн хуæрзгъæдæ æвзалуй игуржн.

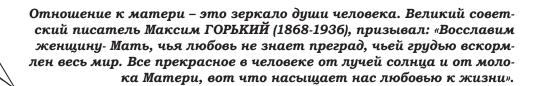
(Уодзæнæй ма).

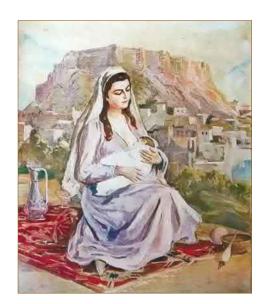
МУДОЙТИ ЦÆРАЙИ ФУРТ ГЕУÆРГИЙ ЦАРДВÆНДАГ

МУДОЙТИ Цæрайи фурт Геуæргий райгурдбæл исæнхæст æй 120 анзи (1901-1991), зундгонд геолог, Казахти АССР-и наукити жскъужлхт архайжг, Казахстани наукити академий иуонг-уацхжссжг, профессор. Райгурджй Киристонгъжуи. Каст фжцжй Ленингради хужнхон институт. 1948 анзи Карагандай жезалуй жежржнтж рартасуни туххей ин леверд ерцудей Советон Цедеси Паддзахадон преми, дес анзей фесте ба езгъери еверенти бунетте Централон Казахстани рагацаумж исбжржг кжнуни туххжй ци сжрмагонд къарта исаразта, уой туххай ба ин исаккаг кодтонца Ленини номбел преми. Адтей Казахти АССР-и Наукити Академий текке устурдар, беракъабазгин экспедиций наукон разамонае, ардагсакъадах Мангышлаки. Куста Казахти АССР-и Наукон академий геологон наукити Институти, политехникон институти кастей лекците.

2015 анзи 17 апърели Казахстани адемихеттити Ассамблейи 20 анзей юбилейи каджн Казахстани К.И. Сатпаеви номбжл националон техникон университети игонгонд арцудай зардабалдаран аудитори Мудойти Геуæргий номбæл.

ЦИТГИЙНАГ НИН ДÆ, НИЙЙЕРÆГ МАДÆ!..

Расул ГАМЗАТОВ БЕРЕГИТЕ МАТЕРЕЙ

Воспеваю то, что вечно ново. И хотя совсем не гимн пою, Но в душе родившееся слово Обретает музыку свою.

И, моей не подчиняясь воле, Рвется к звездам, ширится окрест... Музыкою радости и боли Он гремит – души моей оркестр.

Но когда скажу я, как впервые, Это Слово-Чудо, Слово-Свет, -Встаньте, люди! Павшие, живые! Встаньте, дети бурных наших лет!

Встаньте, сосны векового бора! Встаньте, распрямитесь, стебли трав! Встаньте, все цветы!.. И встаньте, горы, Небо на плечах своих подняв!

Встаньте все и выслушайте стоя Сохраненное во всей красе Слово это - древнее, святое! Распрямитесь! Встаньте!.. Встаньте все!

Как леса встают с зарею новой, Как травинки рвутся к солнцу ввысь, Встаньте все, заслышав это слово, Потому что в слове этом – жизнь.

Слово это – зов и заклинанье, В этом слове – сущего душа. Это – искра первая сознанья, Первая улыбка малыша.

Слово это пусть всегда пребудет И, пробившись сквозь любой затор, Даже в сердце каменном пробудит Заглушенной совести укор.

Слово это сроду не обманет, В нем сокрыто жизни существо. В нем – исток всего. Ему конца нет. Встаньте!.. Я произношу его: «Мама!»

Кайсын КУЛИЕВ МÆ МАЛЫ ХЪЕЛЕС

Æхсæв миты сæр урс-урсид дары, У мæ низ та хуыдалынг, ызнæт -Дур хох, дурдзæнд... Мæ удæй лæмары, Цард кæй ацыди, уый охыл мæт.

Æз – мæ уаты, рынчынæй, æнкъардæй. Рестег – иугъедон, сабыр, фелмас. Фæлæ тар æхсæв фехъуыстон дардæй Æз мæ мады фæлмæнзæл ныхас.

Цыд йæ ныхас дæлзæххы æнудæй, Уыд йæ фæндиаг рухс ныфс дæттын: «Ней еренцой мердты дер ме уден, Уый куы зонон – уынгæджы дæ ды!..

Уæ, мæ хъæбул, чысыл ма куы уыдтæ, Уæд дæ фæдыл цыд, хурау, мæ цæст. Уæд æз уыдтæн дæ мад дæр, дæ фыд дæр; Уæд дæ лечъыр – мæхæдæг æрмæст.

Ныр æвдадзы хос нал дæн дæ рыстæн, -Лævv дæ рынмæ. мæ хъæбvл. хъæддых!..» «Уæ, мæ гыцци, фæлварын, дæуыстæн, Фæлæ уый фаг куынæ суа мæ тых?!.»

ГАДАТИ Лазæр

AMOHA

Сарай, хуаси лæвæрæнбæл бадуй биццеу 'ма киунуги кæсуй. Æ мадæ рацудей хедзарей. Æ къохте къинси гъесте.

– Биццеу, сог рафадæ, – дууæ, æртæ хатти исдзурдта мадæ, фал биццеу не 'змæлvй

«Абæрегтæ къæдзæхи аууон фæццæунца, фадесонти топпи фадта къадзахи дорбæл исæмбалдæнцæ 'ма скъотгæнга коми инна фарсма фесхъиудтанца. Ком гъер, неге фестадей...» - кастей биццеу киунуги. Мадæ нецибал дзоруй, æрмæст лæмбунæг кæсуй æ цæуæти кæстæрмæ 'ма гъуди кæнуй: «Ме 'ннæ цæу**жти** фед**ж**н б**ж**р**ж**г **ж**й, ке бон си ци **ж**й, уой архайуй, фал аци биццеуæй ци рауайдзжнжй, уой ба нж лжджрун. Киунугж æ къохи ку бафтуйа, уæд си æнæгъæн дуйней дер феронх уй».

Мадæн æхцæуæн æй, биццеу киуну-

гæбæл æновуд ке æй, е, фал ин тæрсгæ кæнуй, ци уодзæй, куд уодзæй æ царди фæндаг?

«Фæдесонтæ бахъæрдтæнцæ къæдзахи фастема, фал абарегтан са кой дæр некæмибал адтæй, раст цума зæнхи скъуди ниххаудтæнцæ, уотæ».

– Уотæ æнцонæй сæ нæ райердзинайтæ! - гъæрæй загъта биццеу. Æхцæужн ин адтжй, абжрегти ке нж раййафтонцæ, е.

 Ке хæццæ дзорис? – фæрсуй мадæ. Биццеу искастæй.

«Мæн мадæй рæсугъддæр зæнхæбæл силгоймаг нæййес», – рагъуди кодта.

Еу сахатти фесте биццеу бадтей пеци дуармæ, устур арти зингитæмæ лæмбунæг кастæй.

Гъар хæдзари мадæ нæуæгконд тæвдæ æхцинти уæлцъарæ фиуи морæй исарста. Фиуи адгин теф дзиги кодта уолæфæнтæ. Еци рæстæг биццеуæй амондгундæр зæнхæбæл адæймаг нæ адтæй.

ÆГЪУЗАРТИ Саукуй

ЗЕНХИ ДУАР

Мæ мадæ æ тарф сæйги уæззау ний-

- Цалдæр хатти мæ уодæй зæнхи дуар игон кодтон жма мин нж бакумдта. Æз ба загътон:

– Ма игон кæнæ зæнхи дуар, дацци. Исон уа – иннæбон, не 'гасей дæр уордæ-

мæ гъæуй. Ма игон кæнæ дæ цола рист зæрдæй зæнхи дуар, дацци, æхуæдæг байгон уодзжнжй.

мади финстег

Мæ хъæболæ, мæ зæрдæлæууæн! Еунæг хузæ мæмæ адтæй, дæ хузæ, **жма мин фесавджй. Мж хждзаржй устур** хæзна фæгъгъудæй. Æхсæвæ мæбæл хуссег небал хуецуй, боней цебелдер фæттухсун. Цæбæл фæттухсун, уой зонун – истæрсун, ку нæбал дæ фæууинон, ку набал исамбалан карадзей хацца...

Зонун ӕй: ци бӕсти цӕрис, уоми дин устур каде ес. рестег ба дин еппундер нæййес. Нæййес, æндæр ауал анзи уæддер еу хатт не 'суадайсе нехеме? Неййес дин рæстæг æма дæ азуми нæ дарун, мæ бундор!

Коса фарнай, да дзабахи хабарттæ мæмæ игъусæнтæ. Æз дин ардигæй уордеме цирагъдарей леудзенен, естæбæл ку тухсай, уæд æй мæ зæрда базондзанай ама дин табу-мендар кæндзæнæн. Тухсун дæ нæ бауадздзæнæн. Æма æз дæр цæмæй мацæбæл тухсон, уой туххей мин ме фендон исенхæст кæнæ. Дæхецæн еци зин искæнæ æма мин дæ хузæ исæрветæ. Дæ хузæ дин алли бон ку уинон, уæд мæмæ хæстæгдæр уодзæнæ...

Рарветæ мин дæ хузæ, мæ еунæг! Дæуæй мæ хуæздæр хуарз нæ гъæуй.

Ма фæззийнадæ кæнæ. Рарвета 'й...

ТÆФИРФÆС

Мах, республикон газет «Дигори» редакций коллектив, хъæбар зардхъурмай тафирфас кæнæн не 'мкосæг Хекъилати-Хамицати Марина Мориси кизгæн, æ цардæмбал

ХЕКЪИЛАТИ Рамазани фурт Азамат

царунгъауагай ке фаззиан ай, уой фадбал.

РАФИНСЕТÆ ГАЗЕТ «ДИГОРÆ»

2022 АНЗИ ФИЦЦАГ ÆМБЕСÆН. **Æ РАФИНСУНИ АРГЪ АНЗИ ÆРДÆГÆН ÆЙ** 323 СОМИ ÆМА 64 КЪАПЕККИ; УÆЛБАРТÆМÆ ГÆСГÆ БА – 288 СОМИ ÆМА 96 КЪАПЕККИ.

ГАЗЕТ «ДИГОРÆ» РАФИНСУН ÆНГЪЕЗУЙ «УÆРÆСЕЙ ПОЧТИ» ЕУГУР ХАЙÆДТИ ДÆР, УÆДТА МУХУР УÆЙÆГÆНÆН КИОСКТИ ДÆР.

Республикон дзиллон жхсжнадон-политикон газет «Дигорж». Республиканская массовая общественно-политическая газета «Дигора».

Сӕйраг редактор: САКЪИТИ Бариси фурт Эльбрус. Редакций адрес: 362015 РЦИ-Алани, г. Дзæуæгигъæу, Къостай номбæл проспект. 11. 6-аг уæладзуг Тел. 25-22-56 (факс), 55-08-16; 25-93-00.

E-mail: gazeta-digora@inbox.ru. Нæ газети сайт: http://gazeta-digora.ru.

Газет исаразает ама уадзает: РЦИ-Аланий мухури ама дзиллон коммуникацити гъуддæгути фæдбæл Комитет.

362003, РЦИ-А, г. Дзæуæгигъæу, Димитрови гъæунгæ, 2. Учредитель и издатель: Комитет по делам печати и массовых коммуникаций РСО-Алания. 362003, РСО-Алания, г Владикавказ, ул. Димитрова, 2.

Газет регистрацигонд аей бастдзийнади, хабархæссæг технологитæ æма дзиллон коммуникацити сфери Федералон служби Управлений РЦИ-Аланий. Рег. номер ПИ №ТУ 15 - 00141, 2017 анзи 14 апърели.

Газета зарегистрирована в Управлении Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по РСО-Алании. Регистрационный номер ПИ №ТУ15-00141 от 14 апреля 2017 г.

Газет мухургонд æрцудæй АБÆ «Рауагъдадæ «Хонсайраг регион»-и. 357600, г. Ессентуки, гъжунгж Никольская, 5а.

Газет цæуй къуæре еу хатт – геуæргибони.

Газета напечатана в ООО «Издательство «Южный регион». 357600, г. Ессентуки, ул. Никольская 5 а.

Рафинсуни индекс: 73946 Тираж 730. Заказ №2644 Мухурма гът врижуа – 17.00; 25.11.2021 Мухурмæ финст æрцудæй – 17.00; 25.11.2021

На газетай ист армагай пайда канун ангъезуй, на редакций аразийай. Уадта гъæуама бæрæггонд уа, нæ газетæй ист ке æй, е.

Использование материалов допускается только с разрешения редакции. При пере печатке ссылка на газету «Дигора» обязательна.

Финстæгутæ, къохфинститæ, хузтæн рецензи нæ дæттæн, уæдта сæ автортæмæ дæр

Рукописи не рецензируются и не возвращаются

Газети ци æрмæгутæ рацæуа, уонæбæл бæрнондзийнадæ хæссунцæ сæ автортæ. Ответственность за опубликованные материалы, рекламу и объявление несет автор.